Zeszyty Naukowe
Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu
Nr 35/2011

Łukasz Szewczyk

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

Banki centralne w krajach islamskich wobec kryzysu finansowego

Streszczenie. Kryzys finansowy, którego początki datuje się na 2007 r., rozpoczął się w USA. Bardzo szybko przeniósł się jednak na inne kraje, przyjmując charakter globalny.

Przedmiotem rozważań niniejszego artykułu jest wpływ kryzysu na decyzje podejmowane przez banki centralne w krajach islamskich. Specyfika sektora finansowego w tych państwach, a w szczególności podporządkowanie działalności banków prawu koranicznemu, powoduje, że banki te powinny w mniejszym stopniu angażować się w ryzykowne operacje niż tzw. banki konwencjonalne. Należy także brać pod uwagę fakt wzrostu liczby transakcji finansowych w krajach islamskich na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat, a co za tym idzie, zwiększenie udziału tych banków w gospodarce globalnej.

Celem artykułu jest określenie skutków kryzysu finansowego dla bankowości islamskiej oraz prezentacja instrumentów, jakie mogą wykorzystywać banki centralne w wybranych krajach islamskich w celu stabilizacji sektora bankowego w momencie wystąpienia sytuacji kryzysowej.

Słowa kluczowe: globalny kryzys finansowy, polityka pieniężna, bankowość islamska, nadzwyczajne instrumenty polityki monetarnej

1. Wprowadzenie

Kryzys finansowy, którego początki datuje się na koniec roku 2007, rozpoczął się w USA. Bardzo szybko jednak przeniósł się do innych krajów, przyjmując charakter globalny.

Specyfika sektora finansowego w krajach islamskich, w szczególności podporządkowanie działalności banków islamskich prawu koranicznemu, powoduje, że banki te powinny w mniejszym stopniu angażować się w ryzykowne operacje w porównaniu do tzw. banków konwencjonalnych.

Istotny jest również fakt wzrostu wielkości transakcji finansowych w krajach islamskich na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat, a co za tym idzie zwiększenie udziału tych banków w gospodarce globalnej.

Celem artykułu jest określenie skutków kryzysu finansowego dla bankowości islamskiej oraz prezentacja instrumentów, jakie mogą wykorzystywać banki centralne wybranych państw islamskich w celu stabilizacji sektora bankowego w momencie wystąpienia sytuacji kryzysowej.

Artykuł podzielony został na 4 części. Pierwsza z nich przybliża islam jako religię i pokazuje jej miejsce na świecie.

W drugiej części skupiono się na pokazaniu zasad obowiązujących w finansach islamskich oraz zaprezentowano, jak funkcjonują banki działające w oparciu o zasady *szariatu*.

Trzecia część przedstawia poglądy na temat wpływu globalnego kryzysu na instytucje finansowe w krajach islamskich.

W czwartej części zaprezentowano założenia polityki monetarnej realizowanej w krajach islamskich, jak również pokazano reakcję wybranych banków centralnych tych państw na globalny kryzys finansowy.

2. Oblicze islamu

Islam jest podstawą światopoglądu dla piątej części ludności świata. Największe społeczności muzułmańskie odnaleźć można w Afryce Północnej i Środkowej, na Bliskim Wschodzie i w Azji Południowej. Spójność doktrynalna i proste przesłanie islamu docierały przez wieki do różnych kultur i ludów mówiących wieloma językami. Prostota islamu okazała się być zrozumiała dla mieszkańców trzech kontynentów, dlatego też islam stał się jedną z religii światowych[1].

Nazwa „islam" pochodzi od arabskiego słowa *asalama,* które oznacza poddanie się (woli Allaha). Allah pozostaje w centrum religii, uważany jest za twórcę prawa i moralności, a także to on ostatecznie oceni uczynki muzułmanów po ich śmierci. Początki islamu datuje się na lata 610−632 n.e., kiedy to Mahomet miał doznać serii objawień, podczas których Allah przekazał mu treść Świętej Księgi Islamu, czyli Koranu[2].

[1] M. Bonca, *Islamskie instrumenty finansowe*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010, s.24.

[2] Tamże, s. 24.

Islam jako najmłodsza religia monoteistyczna skupia ponad 1,6 mld wiernych na całym świecie. Wielkość populacji muzułmanów na świecie w 2008 r. przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Wyznawcy islamu na świecie w 2008 r.

Kontynent	Populacja (mln osób)	Muzułmanie (mln osób)	Muzułmanie (w proc.)
Afryka	967,0	426,36	47,81
Azja	4050,6	1103,75	27,24
Europa	735,2	51,46	7,0
Ameryka Północna	331,7	7,13	2,19
Ameryka Południowa	576,85	2,41	0,42
Oceania	33,54	0,50	1,49
Razem	6694,89	1627,61	24,31

Źródło: Muslim Population Worldwide, http://www.islamic-population.com/world_general.html [12.09.2010].

Najważniejszym czynnikiem, który wpłynął i ukształtował wierzenia oraz sposób zachowania wyznawców islamu było święte prawo. Świętym prawem jest *szariat*, czyli słuszna ścieżka. W islamie nie występuje istotny podział na prawo i teologię. *Szariat* jest bowiem dziełem boga, które objawione zostało prorokom[3].

Szariat największy nacisk kładzie na etykę i moralność, a nie na karanie. Kary, często bardzo surowe, wymierzane są tylko tym, którzy łamią zasady.

Szariat stanowi strukturę idealną. Wraz z przyjęciem islamu muzułmanin akceptuje całkowite zwierzchnictwo prawa oraz fakt, że inne prawa już go nie obowiązują. Interpretacja prawa różnić się może w zależności od czasu i miejsca, lecz sam *szariat* uważa się za ponadczasowy wyraz bożej woli, niezależny od historii i okoliczności[4].

3. Finanse islamskie a gospodarka globalna

Pojęcie finansów islamskich nie jest jednoznaczne, a interpretacja tego, czym są finanse islamskie i ekonomia islamu uzależniona jest od interpretacji badacza zajmującego się tą problematyką oraz jego stosunku do filozofii i religii islamu, a także od perspektywy, z której obserwuje on te zagadnienia (wymiar lokalny

[3] M. Łaszczyk, *Bankowość islamska*, Fundacja WARTY i Kredyt Banku „Razem możemy więcej", Warszawa 2009, s. 14.

[4] Tamże, s. 17.

i globalny). Przyjmując ujęcie *sensu stricte* − przez finanse islamskie rozumie się bankowość bezodsetkową opartą na podziale zysków i strat. Wykorzystując ujęcie szerokie, za finanse islamskie traktuje się ogół operacji finansowych dokonywanych przez muzułmanów[5].

Ważne w opisie finansów islamskich jest ich odniesienie do finansów właściwych kulturze zachodniej. Zgodnie z tą interpretacją różnicą pomiędzy finansami konwencjonalnymi a islamskimi jest to, że konwencjonalne finanse szukają zwykle możliwości maksymalizacji zysku w danym środowisku regulacyjnym, a finanse islamskie są również kształtowane przez cele religijne[6].

Wyodrębniając te dwie koncepcje finansów, zauważyć można podstawowe różnice pomiędzy filozofią finansów islamskich i konwencjonalnych. Do różnic tych zalicza się:

– orientację na promocję podziału majątku i ryzyka opartą na stosunkach kapitałowych (a nie kredytowych),
– podporządkowanie aktywności gospodarczej normom etycznym,
– orientację na przedsiębiorczość realizowaną za pomocą działań, instrumentów i regulacji kierujących aktywność tych podmiotów na wsparcie procesów rozwojowych, realizowanych w sferze realnej produkcji,
– ograniczenie luki pomiędzy biednymi i bogatymi przez bardziej sprawiedliwy system redystrybucji zasobów i bogactwa.

Systemy finansowe państw arabskich są niezwykle zróżnicowane i obejmują zarówno instytucje prywatne oferujące usługi o poziomie światowym, jak również instytucje publiczne dominujące na krajowym rynku finansowym (nawet całkowicie go kontrolujące). Jeśli chodzi o strukturę własności banków – istotną z punktu widzenia otoczenia zewnętrznego poszczególnych instytucji – w większości krajów omawianego regionu, a zwłaszcza w monarchiach, dominują banki prywatne cechujące się dużą koncentracją udziału na rynku. Jest to w dużej mierze wynik polityki rodów rządzących, które wprowadzając *oligopol*, starają się kontrolować działania przedsiębiorców. Diametralnie inna sytuacja występuje w krajach takich jak Algieria, Irak, Libia czy Syria, w których sektor bankowy jest w znacznej mierze znacjonalizowany. Nie można mówić tutaj o bankowości *sensu stricte*, ponieważ alokacji kapitału dokonują raczej planiści niż uczestnicy rynku. Relatywnie największą konkurencyjnością w sektorze bankowym cieszy się Liban, w którym udział żadnego banku na rynku od połowy lat 80. XX w. nie przekracza 13%[7]. Zestawienie form własności oraz stopnia koncentracji udziału banków na rynku przedstawia tabela 2.

---

[5] J. Adamek, *Mikrofinanse islamskie- założenia, produkty, praktyka*, CeDeWu, Warszawa 2010, s. 57.

[6] Tamże, s. 57.

[7] K. Góral, *Świat arabski wobec globalizacji*, Difin, Warszawa 2005, s. 155.

Banki islamskie opierają swoją działalność na prawach *szariatu*[8]. Ponieważ islam nie uznaje rozdziału życia świeckiego i religijnego, *szariat* reguluje zasady postępowania we wszystkich dziedzinach życia. Zgodnie z tym prawem obowiązuje wyraźny zakaz naliczania odsetek od kredytów i pożyczek – odsetki od kapitału uważane są w krajach arabskich za lichwę. Dlatego też cały islamski system bankowy udziela kredytów wyłącznie nieoprocentowanych. Głównym wynagrodzeniem banków z tytułu udzielenia kredytu jest stosunkowo wysoki koszt ich przyznania. Instytucje finansowe w krajach arabskich, w dużo większym stopniu niż ich odpowiedniki w pozostałych krajach, koncentrują się na finansowaniu przedsięwzięć handlowych o charakterze krótkoterminowym, charakteryzujących się stosunkowo niskim poziomem ryzyka inwestycyjnego[9].

Tabela 2. Własność i koncentracja udziałów banków świecie arabskim

Dominująca forma własności	Stopień koncentracji		
	wysoki	średni	niski
Państwowa	Algiera, Irak, Libia, Syria	Egipt, Tunezja	–
Prywatna	Bahrajn, Jordania, Katar, Kuwejt, Maroko, Oman	Arabia Saudyjska, Zjednoczone Emiraty Arabskie	Liban

Źródło: K. Góral, *Świat arabski wobec globalizacji*, Difin, Warszawa 2005, s. 155.

Bankowość islamska jest stosunkowo młodym zjawiskiem, jednakże mimo to wprowadzona została jako wyłączny system bankowy w Pakistanie i Iranie. Ponadto w wielu krajach zarówno muzułmańskich, jak i nieumuzułmańskich powołano do życia wyłącznie w pełni islamskie banki. Wskazuje to na fakt, że koncepcja finansowania wolnego od odsetek może funkcjonować we współczesnym świecie bez większych trudności. Bankowość bezodsetkowa oferuje efektywny system bankowy w krajach, gdzie bankowość muzułmańska jest obowiązkowa, a także stanowi atrakcyjną alternatywę dla konwencjonalnej bankowości tam, gdzie oba te systemy koegzystują[10].

Za pierwszy bank islamski uznaje się Dubai Islamic Bank. Rozpoczął on działalność w 1975 r. Od tego czasu liczba islamskich instytucji finansowych zwiększyła się w znacznym stopniu. Dzisiaj działa ponad 500 islamskich instytucji świadczących usługi finansowe. W ostatnich kilku latach rozpoczęło działalność

[8] Obejmuje on Świętą Księgę muzułmanów – Koran oraz *sunnah*, czyli słowa samego Mahometa oraz jego sugestie.

[9] *Problemy rozwoju rynku finansowego w aspekcie wzrostu gospodarczego*, red. P. Karpuś, J. Węcławski, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2007, s. 332.

[10] M. Łaszczyk, *Bankowość islamska...*, dz. cyt., s. 43.

około 50 islamskich instytucji finansowych[11]. Przykłady nowo powstałych banków islamskich zestawiono w tabeli 3.

Tabela 3. Przykłady nowo powstałych banków islamskich w latach 2006−2008

Kraj	Nowo powstałe banki
Syria	Syria International Islamic Bank (2007) Cham Bank (2006)
Kuwejt	Boubyan Bank (2006) Jaber Islamic Bank (2007)
Bahrajn	Al Masref Bank (2006) Al Salam Bank (2006)
Katar	Masraf Al Rayan (2006) Barwa Bank (2007)
Arabia Saudyjska	Bank Al Bilad (2006) Bank Al Inma (2008)
Zjednoczone Emiraty Arabskie	Noor Islamic Bank (2008) Al Hilal Bank (2008) Ajman Bank (2008)
Malezja	KFH Malaysia (2006) Al Rayhi Bank Malaysia (2006) Asian Finance Bank (2007)

Źródło: *Islamic banking. How do Islamic banks compete in an increasingly competitive environment*, http://www.booz.com/media/file/Viewpoint_Islamic_Banking_2008.pdf [14.09.2010].

Działalność banków islamskich obejmuje szeroki zakres usług finansowych, począwszy od oferty prostych produktów detalicznych, na kompleksowych projektach kredytowych na dużą skalę skończywszy. Muzułmanie mogą otrzymać karty kredytowe, ubezpieczyć siebie i swoją własność, mogą inwestować *on-line* w fundusze islamskie, prowadzić swoje inwestycje w duchu islamu czy nawet uzyskać zgodny z *szariatem* kredyt hipoteczny od firmy amerykańskiej[12].

4. Finanse islamskie wobec kryzysu finansowego

Poważnym testem dla działania sektora finansów islamskich stał się światowy kryzys ekonomiczny. Rok 2008 jest przez większość analityków uważany za jego początek. Kryzys ten rozpoczął się na amerykańskim rynku kre-

[11] *Islamic banking. How do Islamic banks compete in an increasingly competitive environment*, http://www.booz.com/media/file/Viewpoint_Islamic_Banking_2008.pdf [14.09.2010].

[12] *Finanse muzułmańskie: próba oceny stanu sektora*, www.akson.sgh.waw.pl/sknfm/arabia/.../Finanse%20muzulmanskie.pdf [14.09.2010].

dytów hipotecznych i szybko rozprzestrzenił się na inne sektory gospodarki. Momentem przełomowym był spektakularny upadek amerykańskiego banku inwestycyjnego Lehman Brothers. Spiralę kryzysu napędziły nietrafione inwestycje w instrumenty pochodne. Rządy wielu krajów wyasygnowały znaczne kwoty na wsparcie swoich gospodarek, aby jak najlepiej zabezpieczyć je przed globalnym kryzysem. Pomoc ta liczona jest w miliardach USD. W wielu krajach przystąpiono również do nacjonalizacji przez gwarantowanie i wykup zobowiązań, bezpośrednie dokapitalizowanie, jak i udzielanie długookresowych pożyczek[13].

Globalny kryzys ekonomiczny odcisnął swoje piętno również na rynku islamskim. Spojrzenie na zmiany głównych indeksów giełdowych wskazują na znaczny spadek zaufania inwestorów do firm na rynkach międzynarodowych. Spadkom nie oparły się również kursy spółek działających w zgodzie z *szariatem*, jednak nadal w długim okresie inwestycje w owe przedsiębiorstwa były bardziej zyskowne niż w tradycyjne[14].

Aktualnie wyróżnić można 2 główne stanowiska na temat wpływu kryzysu na bankowość i islamskie finanse. Pierwsze to pogląd reprezentowany przez Przewodniczącego Zrzeszenia Banków Arabskich Adnana Ahmeda Yousifa. Uważa on, że dzięki brakowi bezpośredniego powiązania banków islamskich z tradycyjnymi obligacjami i akcjami przedsiębiorstw nie działających w zgodzie z *szariatem* oraz nieuczestniczeniu w rynku standardowych instrumentów pochodnych, sektor finansów islamskich jest bezpieczny wobec efektów globalnego kryzysu finansowego.

Na temat wpływu kryzysu finansowego na islamską ekonomię wypowiedział się również członek zarządu banku Arab Finance House dr Fouad Nadim Matraji, który wyjaśnił, że banki islamskie nie zostały dotknięte kryzysem hipotecznym, ponieważ dzięki swojej specyfice są na niego odporne. Jako czynniki, które odróżniają banki islamskie od banków konwencjonalnych wymienił zakaz handlu długiem, podejmowanie działań przeciwko praniu brudnych pieniędzy, jak również ostrożność przy braniu udziału w projektach finansowych, które są obarczone zbyt wysokim ryzykiem[15].

Trzeba jednak dodać, że nie wszyscy ekonomiści stoją na stanowisku, że banki islamskie uniknęły skutków kryzysu finansowego. Lahem al-Nasser, prezes instytucji doradczej The Islamic Solutions Center, twierdzi, że mówienie o tym, iż bankowość islamska nie została dotknięta przez kryzys finansowy, jest rażącą nieścisłością. Islamski sektor bankowy nie działa bowiem w oderwaniu od ryn-

[13] M. Bonca, *Islamskie instrumenty finansowe*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010, s. 209.

[14] Tamże, s. 212.

[15] M. al-Hamzani, *Islamic Banks Unaffected by Global Financial Crisis*, http://www.asharq-e.com/news.asp?section=6&id=14245 [14.09.2010].

ków międzynarodowych i nie jest odporny na globalne fluktuacje. Jednocześnie zwraca on uwagę na fakt, że bankowość islamska jest już na tyle dojrzała, że musi badać kryzysy i odnajdywać sposoby, żeby przeciwstawiać się ich skutkom oraz unikać ich[16].

Drugim stanowiskiem w kwestii wpływów kryzysu na bankowość islamską jest pogląd głoszony przez zwolenników standaryzacji islamskiego sektora finansowego. Uważają oni, że aktualny brak standaryzacji produktów oraz zasad rachunkowych nie pozwala na efektywne zarządzanie ryzykiem instytucji finansowych. Co za tym idzie, wpływ kryzysu na islamskie instytucje finansowe, bądź co bądź silnie powiązane z innymi sektorami gospodarki, również w innych regionach, jest niemożliwy do oszacowania[17].

5. Polityka monetarna wybranych banków centralnych w aspekcie kryzysu finansowego

5.1. Polityka monetarna w krajach islamskich w kontekście kryzysu finansowego

Polityka monetarna w krajach islamskich stawia sobie następujące cele:

– dobrobyt gospodarczy przejawiający się pełnym zatrudnieniem i optymalnym tempem wzrostu gospodarczego,
– sprawiedliwość społeczno-gospodarcza i sprawiedliwa dystrybucja dochodu i bogactwa,
– stabilność wartości pieniądza[18].

W literaturze znajduje się wiele koncepcji dotyczących funkcjonowania banków centralnych i realizowanej przez nie polityki monetarnej w krajach islamskich. Do najważniejszych z nich zaliczyć można:

– współczynnik refinansowania (Siddiqui[19]),
– współczynnik *qard-e-hassnah* (Khan[20]),

[16] L. al-Nasser, *The Sovereign Debt Crisis and Islamic Banking*, http://www.asharq-e.com/news.asp?section=6&id=21318 [14.09.2010].

[17] M. Bonca, *Islamskie instrumenty…*, dz. cyt., s. 213.

[18] A. Zia, *Islamic Financial Instruments in the Conduct of Monetary Policy*, http://www.docstoc.com/docs/9571918/Islamic-Instrument-for-Monetary-Policy [13.09.2010].

[19] Muhammad N. Siddiqui, *Monetary Policy: A Review*, International Centre for Research in Islamic Economics, King Abdul Aziz University Press, Jeddah 1982.

[20] Muhammad A. Khan, *Inflation and the Islamic Economy: A Closed Economy Model*, International Centre for Research in Islamic Economics, King Abdul Aziz University Press, Jeddah 1982.

– pożyczki *mudarabah* pomiędzy bankiem centralnym i bankami komercyjnymi oraz stopa rezerw obowiązkowych (Chapra[21]),

– udział banku centralnego w kapitale własnym banków komercyjnych (Uzair[22]).

Siddiqui[23] uważa, że banki centralne refinansować powinny część pożyczek udzielanych przez banki komercyjne bez odsetek, żeby zwiększyć wolumen kredytów krótkoterminowych udzielanych przez banki komercyjne.

Według koncepcji Khana[24] banki centralne ustalać powinny procentowy odsetek depozytów na żądanie, które banki komercyjne przeznaczać powinny na nieoprocentowane kredyty krótkoterminowe dla swoich klientów.

Chapra[25] uważa, że dwa instrumenty polityki monetarnej banków centralnych w krajach, w których funkcjonuje bankowość konwencjonalna, nie mogą mieć zastosowania w bankowości islamskiej: stopa dyskontowa i operacje otwartego rynku. Proponuje zastąpienie ich przez kreowanie przez bank centralny pieniądza rezerwowego dostępnego częściowo dla rządu oraz dla banków, a także przekazywanie pewnej części depozytów na żądanie rządowi w celu finansowania projektów użytecznych społecznie, w których podział zysków i strat nie jest możliwy.

Uzair[26] proponuje, aby bank centralny mógł nabywać udziały w bankach komercyjnych, a tym samym uzyskać stałe źródło dochodu i pełnić wobec tych banków funkcję pożyczkodawcy ostatniej instancji[27].

W prawie wszystkich krajach islamskich do realizacji polityki pieniężnej wykorzystuje się szereg instrumentów. Zalicza się do nich przede wszystkim:

– minimalną rezerwę obowiązkową,
– operacje otwartego rynku,
– stopę dyskontową.

Polityka monetarna Saudi Arabian Monetary Agency (SAMA – bank centralny Arabii Saudyjskiej) opiera się przede wszystkim na zmianie stopy rezerwy obowiązkowej. Znaczącą rolę odgrywa również selektywna kontrola kredytowa obejmująca wyznaczanie górnych pułapów kredytowych. Jednak

---

[21] Umer M. Chapra, *Monetary Policy in an Islamic Economy*, Institute of Policy Studies, Islamabad 1983.

[22] Mohammad Uzair, *Central Banking in an Interest-Free Banking System*, w: *Monetary and Fiscal Economics of Islam*, red. Mohammad Arif International Centre for Research in Islamic Economics, Jeddah 1982, s. 211−235.

[23] Muhammad N. Siddiqui, dz. cyt.

[24] Muhammad A. Khan, dz. cyt.

[25] Umer M. Chapra, dz. cyt.

[26] Mohammad Uzair, dz. cyt.

[27] M.N. Hanif, S. Sheikh, *Central banking and monetary management in Islamic financial environment*, „MPRA Paper" 2010, nr 22907, http://mpra.ub.uni-muenchen.de/22907/ [13.09.2010].

do kontrolowania krótkoterminowej podaży pieniężnej SAMA wykorzystuje przede wszystkim oficjalną stopę *repo*[28].

W niektórych krajach (np. w Sudanie czy Malezji) wsparcie finansowe bankom islamskim mającym problemy z płynnością zapewnia się przez zakup papierów wartościowych *Sukuk* (papierów wartościowych zbliżonych do certyfikatów inwestycyjnych) od tych banków.

W odpowiedzi na globalny kryzys finansowy banki centralne w wielu krajach islamskich, w tym Saudyjska Agencja Monetarna, podjęły szereg działań zmierzających do ograniczenia potencjalnych skutków kryzysu finansowego. Wśród działań Agencji wymienić można:

– zmniejszenie poziomu rezerwy obowiązkowej od depozytów płatnych na żądanie z 13% we wrześniu 2008 r. do 7% listopadzie 2008 r. w celu zwiększenia płynności systemu bankowego. Rezerwa na depozyty oszczędnościowe pozostawiona została na poziomie 4%,

– obniżenie stopy *repo* z poziomu 5,5% w październiku 2008 r. do 2,5% w grudniu 2008 r. Jej kształtowanie się w latach 2005−2009 przedstawia tabela 4,

– złożenie depozytów w bankach krajowych w kwocie 2 mld USD oraz 6,1 mld SAR (riali saudyjskich) w celu zwiększenia płynności banków w tych walutach,

– złożenie depozytów w kwocie 19,2 mld SAR w imieniu rządu na długi okres czasu w celu umożliwienia bankom komercyjnym udzielania kredytów na dłuższy czas[29].

Tabela 4. Kształtowanie się stopy *repo* Saudyjskiej Agencji Monetarnej w latach 2005−2009 (w proc.)

Rok	12.2005	2.2006	2.2007	10.2008	11.2008	12.2008	2009
Wysokość stopy *repo*	4,75	5,2	5,5	5	3	2,5	2

Źródło: *Saudi Arabian Monetary Agency*, http://www.sama.gov.sa/sites/samaen/Finance-ExRate/RepoRate/Pages/RepoRate.aspx [12.09.2010].

Również Bank Centralny Zjednoczonych Emiratów Arabskich podejmował działania będące odpowiedzią na globalny kryzys finansowy. We wrześniu 2008 r. utworzono w tym celu instrument, w ramach którego banki komercyjne jako zabezpieczenie złożyć mogą pakiet papierów wartościowych do banku centralnego, aby uzyskać ich wycenę. Bank centralny przyjmie papiery, które uzna za kwalifikujące się i udostępni bankowi komercyjnemu środki pieniężne w określonej

[28] Tamże.

[29] *Saudi Arabian Forty Fifth Annual Report*, http://sama.gov.sa/sites/SAMAEN/ReportsStatistics/ReportsStatisticsLib/5600_R_Annual_En_45_2009_08_31.pdf [14.09.2010].

wartości[30]. Płynność w *dirhamah* była zapewniana poprzez złożenie przez bank centralny certyfikatów depozytowych z terminem wykupu 14 dni.

Kryzys finansowy uwidocznił szereg sektorowych wyzwań, które należy podjąć, aby banki islamskie mogły rozwijać się w sposób zrównoważony. Kluczowe wyzwania obejmują przede wszystkim:

– działania w zakresie infrastruktury i narzędzi zarządzania ryzykiem płynności, które w wielu krajach nie są dobrze rozwinięte,

– tworzenie ram prawnych, które obecnie są niekompletne lub nie zostały sprawdzone w praktyce,

– zmiany w polityce nadzoru odpowiadające stopniowi rozwoju banków[31].

W wyniku kryzysu większą wagę przywiązywać zaczęto do problemu zarządzania płynnością banków, podkreślając istotność tego problemu w reformach koniecznych do przeprowadzenia. Jest to związane z faktem, że działalność banków islamskich opiera się głównie na przyjmowaniu depozytów detalicznych, czego konsekwencją są wyzwania w zarządzaniu płynnością. Jest to efektem płytkiego rynku pieniężnego z małą liczbą uczestników oraz brakiem instrumentów, które mogłyby służyć jako zabezpieczenie transakcji[32].

Analizy wskazują, że banki islamskie poradziły sobie inaczej z kryzysem niż banki konwencjonalne. Ich rentowność w latach 2008−2009 była porównywalna z rentownością banków konwencjonalnych (w latach 2005−2007 rentowność banków islamskich była wyższa niż konwencjonalnych). Duże banki poradziły sobie z kryzysem lepiej niż małe, co mogło być efektem dywersyfikacji działalności, efektu skali i lepszej reputacji. To sugeruje, że rozwój bankowości i wzrost konkurencji w sektorze powinien być osiągnięty przez ugruntowanie pozycji dużych i dobrze zarządzanych banków[33].

5.2. Problem zapewnienia płynności bankom islamskim

W przeciwieństwie do banków konwencjonalnych, banki islamskie nie powinny otrzymywać środków za pośrednictwem kredytodawcy ostatniej instancji (w modelowym ujęciu), włączając okienka lombardowe i dyskontowe, jak również przekraczanie stanu konta lub inne instrumenty kredytowe banku centralnego. Wynika to z faktu, że wszystkie powyższe instrumenty wymagają zastosowania stopy procen-

[30] Zob. www.centralbank.ae – strona internetowa Banku Centralnego Zjednoczonych Emiratów Arabskich.

[31] M. Hassan, J. Dridi, *The Effects of the Global Crisis on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study*, „IMF Working Paper" 2010, s. 30.

[32] Tamże, s. 31.

[33] Tamże, s. 33.

towej. Ponadto, o ile odpowiednio zaprojektowane krótkoterminowe instrumenty finansowe na rynku międzybankowym i pieniężnym są dopuszczalne w bankowości islamskiej, w praktyce są jednak słabo rozwinięte lub nie występują wcale[34].

W efekcie banki islamskie mogą mieć większe niż banki konwencjonalne problemy z dostępem do krótkoterminowych zasobów finansowych. Jednakże w niektórych krajach znaleziono sposób zapewnienia bankom islamskim dostępu do funduszy krótkoterminowych. W Malezji np. władze powołały instrument międzybankowy, dzięki któremu banki islamskie mogą otrzymywać od siebie nawzajem środki krótkoterminowe w oparciu o porozumienia o podziale zysków i strat. W Iranie, gdzie banki są własnością państwa, władze postrzegają je jako „część rodziny" i udzielają im krótkoterminowych kredytów w ramach instytucji kredytodawcy ostatniej instancji. Pożyczki udzielone w ramach tego mechanizmu nie wiążą się z płatnością odsetek[35].

6. Podsumowanie

Bankowość islamska zyskała na znaczeniu w ostatnich dziesięcioleciach. Było to spowodowane z jednej strony napływem petrodolarów do krajów islamskich, a z drugiej potrzebą dostosowania działalności banków do islamskiego prawa.

Nie ma zgody co tego, w jakim stopniu globalny kryzys finansowy dotknął kraje arabskie. Część ekonomistów stoi na stanowisku, że sektor bankowy w tych krajach oparł się globalnym fluktuacjom ze względu na fakt, iż produkty oferowane przez islamskie banki są bezpieczniejsze niż produkty oferowane przez bankowość konwencjonalną. Uważają oni również, że banki islamskie nie inwestowały swoich środków w „toksyczne aktywa" i dzięki temu uniknęły negatywnych konsekwencji kryzysu.

Z drugiej strony podkreśla się jednak fakt, że w bankowości islamskiej nie występuje taka standaryzacja, jak w przypadku bankowości konwencjonalnej oraz nie ma jeszcze wypracowanych jednolitych standardów rachunkowych, co powoduje, że tak naprawdę trudno oszacować skutki kryzysu w krajach islamskich.

W momencie wystąpienia kryzysu finansowego banki centralne w krajach islamskich zareagowały, zapewniając płynność bankom komercyjnym w ramach funkcji kredytodawcy ostatniej instancji. Ekonomiści islamscy podkreślają jednak, że brak islamskich instrumentów finansowych, przez które można tę funkcję realizować, jest bardzo dużym problemem. Wyzwaniem dla islamskich banków

[34] Z. Klimiuk, *Globalizacja systemów bankowych a bankowość niemiecka, japońska i islamska. Lata 90. i początek XXI wieku,* Oficyna Wydawnicza Verba, Lublin 2006, s. 333.

[35] Tamże.

centralnych w przyszłości będzie tworzenie takich instrumentów, dzięki którym banki komercyjne będą mogły regulować swoją płynność, a instrumenty te nie będą stały w sprzeczności z prawem *szariatu*.

Literatura

Adamek J., *Mikrofinanse islamskie − założenia, produkty, praktyka*, CeDeWu, Warszawa 2010.

Bonca M., *Islamskie instrumenty finansowe*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2010.

Chapra U. M., *Monetary Policy in an Islamic Economy*, Institute of Policy Studies, Islamabad 1983.

Finanse muzułmańskie: próba oceny stanu sektora, www.akson.sgh.waw.pl/sknfm/arabia/.../Finanse%20muzulmanskie.pdf [14.09.2010].

Góral K., *Świat arabski wobec globalizacji*, Difin, Warszawa 2005.

Hamzani al- M., *Islamic Banks Unaffected by Global Financial Crisis*, www.asharq-e.com/news.asp?section=6&id=14245 [14.09.2010].

Hanif M.N., Sheikh S., *Central banking and monetary management in Islamic financial environment*, MPRA Paper nr 22907, 2010, www.mpra.ub.uni-muenchen.de/22907/ [13.09.2010].

Hassan M., Dridi J., *The Effects of the Global Crisis on Islamic and Conventional Banks: A Comparative Study,* IMF Working Paper 2010.

Islamic banking. How do Islamic banks compete in an increasingly competitive environment, www.booz.com/media/file/Viewpoint_Islamic_Banking_2008.pdf [14.09.2010].

Khan M.A., *Inflation and the Islamic Economy: A Closed Economy Model*, International Centre for Research in Islamic Economics, King Abdul Aziz University Press, Jeddah 1982.

Klimiuk Z., *Globalizacja systemów bankowych a bankowość niemiecka, japońska i islamska. Lata 90. i początek XXI wieku,* Oficyna Wydawnicza Verba, Lublin 2006,

Łaszczyk M., *Bankowość islamska*, Fundacja WARTY i Kredyt Banku „Razem możemy więcej", Warszawa 2009.

Muslim Population Worldwide, www.islamic-population.com/world_general.html [12.09.2010].

Nasser al- L., *The Sovereign Debt Crisis and Islamic Banking*, www.asharq-e.com/news.asp?section=6&id=21318, [14.09.2010].

Problemy rozwoju rynku finansowego w aspekcie wzrostu gospodarczego, red. P. Karpuś, J. Węcławski, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie- Skłodowskiej, Lublin 2007.

Saudi Arabian Forty Fifth Annual Report, www.sama.gov.sa/sites/SAMAEN/ReportsStatistics/ReportsStatisticsLib/5600_R_Annual_En_45_2009_08_31.pdf [14.09.2010].

Saudi Arabian Monetary Agency, www.sama.gov.sa/sites/samaen/Finance-ExRate/RepoRate/Pages/RepoRate.aspx [12.09.2010].

Siddiqui M.N., *Monetary Policy: A Review*, International Centre for Research in Islamic Economics, King Abdul Aziz University Press, Jeddah 1982.

Strona internetowa Banku Centralnego Zjednoczonych Emiratów Arabskich. www.centralbank.ae.

Uzair M., *Central Banking in an Interest-Free Banking System*, w: *Monetary and Fiscal Economics of Islam*, red. Mohammad Arif, International Centre for Research in Islamic Economics, Jeddah 1982.

Zia A., *Islamic Financial Instruments in the Conduct of Monetary Policy*, www.docstoc.com/docs/9571918/Islamic-Instrument-for-Monetary-Policy [13.09.2010].